

УДК 338.43:351.84

М. Дейч

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СТРАТЕГІЇ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ: МАТРИЧНИЙ ПІДХІД

Розглянуто проблеми та перспективи розробки та реалізації комплексної стратегії інституціоналізації соціальної відповідальності у суспільстві. Здійснено спробу поєднати методичні можливості матричного підходу до аналізу і планування діяльності із проблемним полем становлення соціально відповідальної поведінки суб'єктів соціального розвитку. Запропоновано комплексний підхід до розробки та реалізації програм та стратегій інституціоналізації соціальної відповідальності в суспільстві.

Ключові слова: суб'єкти соціального розвитку, соціальна відповідальність, інституціоналізація, стратегія, матричний підхід.

Проблематика формування соціально відповідальної поведінки основних суб'єктів розвитку суспільства на сучасному етапі стала одним із ключових напрямів наукових досліджень, результати яких застосовуються у різних сферах суспільного розвитку (зокрема, у сфері розробки та реалізації соціальної політики, забезпеченні сталого розвитку, вирішенні різних соціально-економічних проблем) на всіх рівнях – міжнародному, національному, регіональному та місцевому. Також дослідниками відзначається чіткий зв'язок концепції соціальної відповідальності та концепції сталого розвитку, адже саме зростання соціальної відповідальності соціальних суб'єктів є необхідною передумовою забезпечення сталого розвитку. Відповідно, розвиток соціальної відповідальності та пов'язаних з нею принципів, форм і методів діяльності та взаємодії соціальних суб'єктів стає одним із основних напрямів практичного втілення принципів сталого розвитку суспільства [1].

Історично ідея соціальної відповідальності виникла в бізнес-спільноті і втілювалася у вигляді взаємопов'язаних концепцій корпоративної соціальної відповідальності (далі – КСВ) і соціальної відповідальності бізнесу (далі – СВБ). Але сфера застосування концепції соціальної відповідальності поступово розширюється, і на сьогодні через її призму досліджується діяльність все зростаючого кола суб'єктів соціального розвитку – органів державної та місцевої влади, громадських організацій, аж до індивідуального рівня – повсякденних соціальних практик окремих людей [2]. Тенденція до розширення сфери застосування концепції соціальної відповідальності пояснюється, по-перше, її доведеною ефективністю у сфері бізнесу, і, по-друге, зростаючим розумінням того, що для забезпечення сталого і збалансованого розвитку суспільства соціально відповідальною має бути поведінка і взаємодія всіх його суб'єктів – від індивіда до держави (а не тільки бізнесу). Інакше кажучи – задля сприяння вирішенню проблем, що постали перед українським суспільством, необхідним є ініціювання становлення системної соціальної відповідальності на рівні держави, суспільства, бізнесу, інститутів громадянського суспільства, особистості та інших її суб'єктів [3]. Тож можна стверджувати, що актуальними є питання інституціоналізації соціальної відповідальності всіх основних суб'єктів соціального розвитку, розробки та впровадження відповідних механізмів, формування та реалізація нових підходів, які мали б її забезпечити.

Інституціоналізація такого складного та багатоаспектного явища, яким є соціальна відповідальність, потребує відповідної комплексної стратегії*, яка має бути спрямована на всіх ключових суб'єктів соціального розвитку та залучати їх до своєї реалізації; також ця стратегія має враховувати всі основні чинники, що впливають на поведінку цих суб'єктів, і працювати з кожним із них. Лише за цих умов може бути досягнута узгодженість різних напрямів реалізації стратегії та системний синергетичний ефект від її реалізації.

Свою чергою, необхідною умовою розробки та реалізації такої стратегії є наявність відповідної моделі процесу інституціоналізації соціально відповідальної поведінки в суспільстві, яка б поєднувала, з одного боку, основних суб'єктів соціального розвитку, а з іншого – чинники, що впливають на їхню діяльність і взаємодію.

Проблема розробки такої моделі містить кілька основних складових. По-перше, недостатньо вивченими є чинники, що впливають на становлення соціальної відповідальності, а також специфіка впливу певних чинників на різних суб'єктів соціального розвитку (одна і та ж група чинників може мати різну значимість для різних соціальних суб'єктів і мати специфічні форми прояву, залежно від особливостей цих суб'єктів). По-друге, різні суб'єкти і чинники досліджені вкрай нерівномірно (зокрема, соціальна відповідальність бізнесу досліджена набагато детальніше, ніж соціальна відповідальність влади, структур громадянського суспільства та індивіда). По-третє, різні аспекти соціальної відповідальності потрапляють у предметне поле різних наукових дисциплін (менеджмент, соціологія, соціальна психологія, юридичні дисципліни тощо), що також ускладнює формування цілісної картини щодо проблем, чинників та механізмів становлення соціальної відповідальності в суспільстві (тобто отримані результати є доволі розрізненими і на цей час не утворюють цілісної картини процесів становлення соціальної відповідальності в українському суспільстві).

Все це наразі не дозволяє реалізувати комплексний підхід до розробки та реалізації стратегій і програм інституціоналізації системної соціальної відповідальності та розробити необхідні для цього методичні інструменти. Водночас результати досліджень ключових аспектів соціальної відповідальності, що існують на сьогодні, дають певні підстави для розробки моделі, яка може стати основою формування комплексної стратегії інституціоналізації соціальної відповідальності в суспільстві. Методичною основою розробки такої моделі, на нашу думку, може стати матричний підхід.

Мета статті – поєднати методичні можливості матричного підходу до аналізу і планування діяльності із проблемним полем становлення соціально відповідальної поведінки суб'єктів соціального розвитку та запропонувати комплексний підхід до визначення напрямів та завдань стратегії інституціоналізації соціальної відповідальності в суспільстві та їх змістовного наповнення.

Як вже зазначалось вище, питання соціальної відповідальності є вельми актуальною темою, над якою працює велика кількість дослідників. Так, серед вітчизняних фахівців над проблемами інституціоналізації соціальної відповідальності плідно працюють О. Грішнова, А. Колот, Е. Лібанова, О. Новікова та багатьох інших вчених. Наразі найбільш розробленими є питання соціальної відповідальності бізнесу, саме ним присвячена більшість досліджень. Питання відповідальності держави, інститутів громадянського суспільства та індивідів досліджені менше. Але і тут можна відзначити поступове зростання кількості наукових праць, у яких проблема соціальної відповідальності досліджується на всіх рівнях – від соціально-

* Доцільно відзначити, що, враховуючи тісний зв'язок між станом соціальної відповідальності в суспільстві та перспективами забезпечення його сталого розвитку, стратегія інституціоналізації соціальної відповідальності може розглядатися як одна з ключових складових більш широкої стратегії сталого розвитку суспільства, як ключовий напрям формування його ціннісно-мотиваційного підґрунтя.

філософського рівня до вирішення суто прикладних питань та проведення досліджень індивідуальних повсякденних соціальних практик. Проте питання соціальної відповідальності крізь призму її інституціоналізації досліджені вкрай недостатньо (наявні лише окремі публікації з питань інституціоналізації соціальної відповідальності бізнесу).

Матричний підхід є одним із найпопулярніших методичних підходів, який широко використовується, насамперед, у бізнесі. Він вже переконливо довів свою ефективність та став невід'ємною частиною методичного інструментарію організації діяльності в цій сфері (найперше – в стратегічному аналізі та плануванні). Він також використовується у вирішенні різноманітних соціальних проблем, плануванні розвитку регіонів та територіальних громад та в інших сферах. Зважаючи на це, вельми перспективним виглядає його використання також і у вирішенні питань інституціоналізації соціально відповідальної поведінки ключових суб'єктів розвитку українського соціуму.

На нашу думку, з точки зору аналізу та планування діяльності, проблемне поле інституціоналізації соціальної відповідальності в суспільстві доцільно структурувати за двома основними аспектами:

- 1) ключові суб'єкти соціального розвитку суспільства, діяльність яких визначає стан соціальної відповідальності в суспільстві;
- 2) основні чинники, що впливають на поведінку суб'єктів розвитку та обумовлюють ступінь її відповідності принципам соціальної відповідальності.

До числа основних суб'єктів розвитку суспільства доцільно віднести органи державної та місцевої влади, бізнес-структури, структури громадянського суспільства та індивідів. Такий перелік основних суб'єктів добре узгоджується із загальноприйнятим на цей момент трьохсекторальним поділом суспільства (публічний, комерційний та некомерційний сектори), що, своєю чергою, дасть змогу в перспективі ефективніше використовувати вже наявні науково-методичні розробки та залучати досвід практичної діяльності, що здійснюється в межах концепцій державно-приватного партнерства, соціального партнерства, розвитку інститутів громадянського суспільства тощо.

Аналіз наших досліджень та досліджень інших вчених щодо чинників, які впливають на інституціоналізацію соціально відповідальної поведінки різних суб'єктів соціального розвитку, дає підстави виділити такі їх основні групи*:

- 1) організаційно-управлінське забезпечення;
- 2) нормативно-правове забезпечення;
- 3) науково-методичне забезпечення;
- 4) система виховання та освіти;
- 5) ціннісно-мотиваційні засади діяльності та взаємодії, що існують в суспільстві;
- 6) ресурсне (у тому числі фінансове, матеріально-технічне та кадрове) забезпечення;
- 7) інформаційно-комунікативне забезпечення, в тому числі соціальний маркетинг;
- 8) традиції соціально відповідальної поведінки, наявні в суспільстві;
- 9) стан окремих базових соціальних характеристик суспільства (довіра, правова культура тощо);
- 10) існуючі санкції за порушення принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки та механізми їх реалізації.

* Як вже відзначалось вище, більшість досліджень присвячена соціальній відповідальності бізнесу. Відповідно, саме чинники, що впливають на соціальну відповідальність бізнесу, є найбільш дослідженими [4]. Питанням соціальної відповідальності держави, інститутів громадянського суспільства та індивіда присвячена значно менша кількість досліджень. При цьому коло питань, які пов'язані із соціальною відповідальністю держави, найбільше досліджені в рамках концепції соціальної держави та при вирішенні питань розробки та реалізації державної соціальної політики.

На підставі даного переліку можна скласти матриці щодо кожного з ключових суб'єктів розвитку, які включатимуть основні групи чинників, що впливають на поведінку цих суб'єктів. Ці матриці є вихідним методичним інструментом для реалізації матричного підходу до визначення основних напрямів стратегії інституціоналізації соціальної відповідальності відносно кожного з ключових суб'єктів (табл. 1 – 4). Щодо кожної з груп основних чинників ці матриці містять параметри, що описують значення даного чинника стосовно відповідного соціального суб'єкту (тобто з урахуванням специфіки цього суб'єкта). Пропонований загальний перелік параметрів використовується для аналізу та оцінки стану ключових чинників, з метою подальшого формулювання проблем, визначення напрямів та постановки завдань стратегії інституціоналізації соціально відповідальної поведінки основних суб'єктів розвитку суспільства. При розробці конкретних програм і стратегій цей перелік може уточнюватися відповідно до специфіки поставлених завдань і умов їх вирішення, але загальний його зміст, на нашу думку, залишатиметься відносно незмінним.

При цьому можна змінювати масштаб цих матриць та застосовувати їх на різних рівнях діяльності – від локальних проєктів до стратегій і програм регіонального та національного рівнів.

Таблиця 1

Базова матриця параметрів для оцінки чинників, що впливають на соціально відповідальну поведінку органів влади

№ з/п	Групи чинників	Основні параметри оцінки стану чинника та його впливу на поведінку органів влади
1	2	3
1	Організаційно-управлінське забезпечення	– стан взаємодії органів влади різного рівня з іншими суб'єктами з питань соціальної відповідальності, форми, методи, напрямки та інтенсивність цієї взаємодії (зокрема, підтримка соціально відповідальної поведінки інших суб'єктів з боку органів влади різного рівня, форми і методи цієї підтримки, їх достатність і ефективність); – наявність у структурі органів влади різного рівня фахівців, відповідальних за реалізацію програм формування соціальної відповідальності, з відповідними функціями і повноваженнями
2	Нормативно-правове забезпечення	– наявність на державному, регіональному та місцевому рівнях нормативних документів, що регламентують необхідність реалізації соціальної відповідальності (закони України, програми, стратегії), їх повнота і адекватність реальним умовам діяльності; – наявність нормативних документів, що фіксують принципи, правила, норми, завдання з реалізації соціально відповідальної поведінки (Положення про діяльність, програми тощо)
3	Науково-методичне забезпечення	– повнота і адекватність концептуальної та науково-методичної бази організації діяльності органів влади, спрямованої на інституціоналізацію соціальної відповідальності в суспільстві; – наявність прикладних методик вирішення соціальних проблем та організації взаємодії з іншими суб'єктами на основі принципів соціальної відповідальності, ефективність цих методик
4	Система виховання та освіти	– наявність у програмах підготовки та підвищення кваліфікації співробітників органів влади різного рівня питань соціальної відповідальності, їхньої ролі та завдань щодо становлення соціальної відповідальності; – наявність питань соціальної відповідальності (або спеціалізованих курсів) в навчальних програмах ВНЗ, які готують спеціалістів для системи державного управління; – заходи, спрямовані на формування соціально відповідальної поведінки у співробітників органів влади, форми відповідної роботи (семінари, тренінги), їх кількість та результативність

Закінчення табл. 1

1	2	3
5	Ціннісно-мотиваційні засади діяльності та взаємодії	– реальні цінності та мотиви поведінки співробітників органів влади, реальна ієрархія цих цінностей та мотивів та ступінь їх відповідності принципам соціальної відповідальності; – ступінь готовності співробітників реалізовувати принципи соціальної відповідальності у своїй професійній діяльності, ціннісно-мотиваційний потенціал становлення соціальної відповідальності в системі органів влади різного рівня
6	Ресурсне (фінансове, матеріально-технічне, кадрове тощо) забезпечення	– фінансова забезпеченість програм, спрямованих на формування соціальної відповідальності в суспільстві; – кадрова забезпеченість (наявність, рівень кваліфікації, робота з підготовки / перепідготовки кадрів)
7	Інформаційно-комунікативне забезпечення	– реалізація за підтримки органів влади інформаційно-просвітницьких програм, спрямованих на популяризацію соціально відповідальної поведінки різних суб'єктів розвитку; – наявність у органів влади каналів “зворотного зв'язку”, зокрема – моніторингу динаміки соціально відповідальної поведінки в суспільстві; – наявність загальнодоступних баз даних із соціальної відповідальності та соціально корисної діяльності, які створені за підтримки органів влади
8	Традиції соціально відповідальної поведінки	– національні традиції соціально відповідальної поведінки влади, можливості їх реалізації в сучасних умовах
9	Базові соціальні характеристики суспільства (довіра, правова культура тощо)	– рівень довіри суб'єктів соціального розвитку до органів влади, його динаміка; – рівень правової культури співробітників органів влади
10	Санкції за порушення принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки та механізми їх реалізації	– наявність дієвих санкцій за порушення органами влади та окремими службовцями принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки та механізмів їх реалізації, ступінь їх ефективності, невідворотності та всеосяжності

Таблиця 2

Базова матриця параметрів для оцінки чинників, що впливають на соціально відповідальну поведінку бізнесу

№ з/п	Групи чинників	Основні параметри оцінки стану чинника та його впливу на поведінку бізнесу
1	2	3
1	Організаційно-управлінське забезпечення	– наявність у структурі підприємств підрозділів або фахівців, відповідальних за реалізацію принципів соціально відповідального ведення бізнесу;

Продовження табл. 2

1	2	3
		<p>– наявність програм і стратегій, соціальних інвестицій та проєктів, зокрема таких, що реалізуються у взаємодії з іншими суб'єктами – владою та інститутами громадянського суспільства;</p> <p>– підтримка соціально корисної діяльності бізнес-структур з боку влади та громадських організацій – форми, методи, ефективність і достатність цієї підтримки</p>
2	Нормативно-правове забезпечення	<p>– наявність принципів, норм, правил соціально відповідальної поведінки у внутрішніх документах, що регламентують діяльність бізнес-організацій;</p> <p>– наявність у бізнес-структур власних програм і стратегій соціально відповідального ведення бізнесу</p>
3	Науково-методичне забезпечення	<p>– повнота і адекватність концептуальної та науково-методичної бази організації соціально відповідальної діяльності підприємств;</p> <p>– наявність у підприємств власних методичних розробок, можливості розповсюдження власного досвіду в бізнес-середовищі</p>
4	Система виховання та освіти	<p>– наявність питань соціальної відповідальності (або спеціалізованих курсів) у навчальних програмах ВНЗ, які готують спеціалістів для бізнесу;</p> <p>– робота, що ведеться підприємствами з метою формування у своїх співробітників соціально відповідальної поведінки (як на робочому місці, так і у повсякденному житті) – форми роботи (семінари, тренінги тощо), розповсюдженість цієї роботи в бізнес-середовищі, її інтенсивність та результативність</p>
5	Ціннісно-мотиваційні засади діяльності та взаємодії	<p>– реальні цінності бізнес-структур, їх власників, керівників і співробітників, їхня ієрархія і місце в цій ієрархії цінностей соціальної відповідальності;</p> <p>– особливості мотивації бізнес-структур до соціально відповідального ведення бізнесу (з урахуванням ситуації в Україні), мотиваційний потенціал переходу бізнесу до діяльності на основі принципів соціальної відповідальності</p>
6	Ресурсне (фінансове, матеріально-технічне, кадрове тощо) забезпечення	<p>– фінансові витрати підприємств на реалізацію соціальних програм у динаміці (як в абсолютному, так і у відносному вимірі);</p> <p>– наявність соціальних інвестицій, їх розміри, динаміка та основні сфери реалізації;</p> <p>– кадрова забезпеченість (наявність, рівень кваліфікації, підготовка / перепідготовка)</p>
7	Інформаційно-комунікативне забезпечення	<p>– популяризація соціально відповідальної діяльності підприємств (як їх власними зусиллями, так і за участі інших суб'єктів розвитку);</p> <p>– участь в інформаційно-комунікативних заходах, спрямованих на розвиток соціальної відповідальності бізнесу (форуми, круглі столи, ярмарки соціальних проєктів тощо);</p> <p>– поширення підприємствами в бізнес-середовищі власного досвіду соціально відповідального ведення бізнесу</p>
8	Традиції соціально відповідальної поведінки	<p>– наявні у суспільстві традиції соціально корисної діяльності бізнесу, благодійності та меценатства, потенціал і реальна практика їх реалізації у сучасних умовах</p>

Закінчення табл. 2

1	2	3
9	Базові соціальні характеристики суспільства (довіра, правова культура тощо)	– рівень довіри суб'єктів соціального розвитку до бізнес-структур, його динаміка; – рівень правової культури і представників бізнесу
10	Санкції за порушення принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки та механізми їх реалізації	– наявність дієвих санкцій за порушення бізнес-структурами та їх окремими співробітниками принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки та механізмів їх реалізації, ступінь їх ефективності, невідворотності та всеосяжності

Таблиця 3

Базова матриця параметрів для оцінки чинників, що впливають на соціально відповідальну поведінку інститутів громадянського суспільства

№ з/п	Групи чинників	Основні параметри оцінки стану чинника та його впливу на поведінку інститутів громадянського суспільства
1	2	3
1	Організаційно-управлінське забезпечення	– форми, методи організаційно-управлінської підтримки соціально корисної діяльності інститутів громадянського суспільства з боку влади, бізнесу та суспільства. Ефективність і достатність цієї підтримки; – наявність та стан підтримуючої інфраструктури (ресурсно-методичні центри, центри розвитку територіальних громад тощо)
2	Нормативно-правове забезпечення	– наявність, повнота і адекватність нормативно-правового забезпечення діяльності інститутів громадянського суспільства в контексті соціальної відповідальності; – ступінь залучення інститутів громадянського суспільства в програми і стратегії розвитку (національні, регіональні, місцеві), їхня роль у розробці та реалізації цих програм
3	Науково-методичне забезпечення	– повнота і адекватність концептуальної та науково-методичної бази організації соціально відповідальної діяльності інститутів громадянського суспільства; – наявність громадських організацій, що займаються вирішенням методичних завдань, результати їх діяльності; – наявність інфраструктури для вирішення методичних завдань і реалізації пілотних проектів, розповсюдження досвіду практичної діяльності (ресурсно-методичні центри тощо)
4	Система виховання та освіти	– робота, що ведеться громадськими організаціями з метою формування у своїх співробітників соціально відповідальної поведінки (як на робочому місці, так і у повсякденному житті) – форми роботи (семінари, тренінги та ін.), інтенсивність цієї роботи та її результативність; – участь громадських організацій у підготовці та проведенні просвітницьких заходів із формування соціально відповідальної поведінки у громадян, представників органів влади та бізнес-структур. Форми такої участі, їх інтенсивність та результативність

Закінчення табл. 3

1	2	3
5	Ціннісно-мотиваційні засади діяльності та взаємодії	– ціннісно-мотиваційна основа діяльності інститутів громадянського суспільства в контексті соціальної відповідальності, її українська специфіка; – ціннісно-мотиваційний потенціал взаємодії інститутів громадянського суспільства з іншими суб'єктами щодо становлення соціальної відповідальності в суспільстві
6	Ресурсне (фінансове, матеріально-технічне, кадрове тощо) забезпечення	– основні джерела фінансування соціально корисної діяльності інститутів громадянського суспільства, їх достатність; – кадрова забезпеченість (наявність, рівень кваліфікації, підготовка / перепідготовка кадрів); – наявність ресурсно-методичних центрів, що займаються підготовкою кадрів, масштаби та достатність їх діяльності з урахуванням реальної потреби в кадрах
7	Інформаційно-комунікативне забезпечення	– інформаційна підтримка діяльності громадянського суспільства з боку влади, бізнесу, ЗМІ; – наявність і ступінь розвиненості Інтернет-простору діяльності громадянського суспільства; – активність інститутів громадянського суспільства в інформаційно-комунікативній сфері життя суспільства
8	Традиції соціально відповідальної поведінки	– традиції взаємодопомоги, їх реалізація в діяльності інститутів громадянського суспільства
9	Базові соціальні характеристики суспільства (довіра, права, культура тощо)	– рівень довіри суб'єктів соціального розвитку до інститутів громадянського суспільства, його динаміка; – стан правової культури інститутів громадянського суспільства
10	Санкції за порушення принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки та механізми їх реалізації	– наявність дієвих санкцій за порушення громадськими організаціями та їх окремими співробітниками принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки та механізмів їх реалізації, ступінь їх ефективності, невідворотності та всеосяжності

Таблиця 4

Базова матриця параметрів для оцінки чинників, що впливають на соціально відповідальну поведінку індивідів

№ з/п	Групи чинників	Основні параметри оцінки стану чинника та його впливу на поведінку індивідів
1	2	3
1	Організаційно-управлінське забезпечення	– наявність і стан розвитку інфраструктури, що дає змогу громадянам брати індивідуальну участь у соціально корисній діяльності (ресурсно-методичні центри, волонтерські центри, центри підтримки соціальних ініціатив громадян тощо).
2	Нормативно-правове забезпечення	– нормативно-правова регламентація участі громадян у соціально корисній діяльності, форми, методи і механізми такої участі, їх достатність та адекватність існуючим умовам та потребам у контексті становлення соціальної відповідальності в суспільстві

Закінчення табл. 4

1	2	3
3	Науково-методичне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> – наявність науково-методичних розробок, спрямованих на залучення людей до соціально корисної діяльності і формування соціально відповідальної поведінки на індивідуальному рівні; – ступінь дослідженості основних чинників, що впливають на відповідальну поведінку індивідів, її становлення та можливості реалізації у повсякденному житті
4	Система виховання та освіти	<ul style="list-style-type: none"> – наявність державної програми (стратегії) формування соціальної відповідальності особистості через систему виховання та освіти; – наявність наскрізної системи заходів, спрямованих на виховання соціальної відповідальності особистості на всіх етапах її становлення – від ДНЗ, через школу і до ВНЗ включно
5	Ціннісно-мотиваційні засади діяльності та взаємодії.	– домінуючі цінності і мотиви індивідуальної поведінки в контексті соціальної відповідальності, ступінь їх відповідності принципам соціальної відповідальності індивіда
6	Ресурсне (фінансове, матеріально-технічне, кадрове тощо) забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> – масштаби приватних пожертвувань на соціально корисну діяльність; – особиста участь у вирішенні соціальних проблем – стан та сфери реалізації соціально корисної діяльності на індивідуальному рівні
7	Інформаційно-комунікативне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> – поінформованість громадян про принципи соціальної відповідальності, розуміння ними цих принципів і готовність їм слідувати; – наявність механізмів інформаційного зворотного зв'язку для людей, бажаючих отримати більше інформації з питань соціальної відповідальності та соціально корисної діяльності; – застосування методів соціального маркетингу для просування у суспільство цінностей та принципів соціальної відповідальності (організація та проведення відповідних заходів, соціальна реклама тощо)
8	Традиції соціально відповідальної поведінки	– основні сфери реалізації соціально відповідальної поведінки на індивідуальному рівні: сім'я, виробничий колектив, сусідське співтовариство
9	Базові соціальні характеристики суспільства (довіра, правова культура тощо)	<ul style="list-style-type: none"> – рівень довіри громадян до основних соціальних інститутів (влада, бізнес, Церква, сім'я тощо); – рівень індивідуальної правової культури
10	Санкції за порушення принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки та механізми їх реалізації	– наявність дієвих санкцій за порушення громадянами принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки та механізмів їх реалізації, ступінь їх ефективності, невідворотності та всеосяжності

При роботі над стратегією інституціоналізації соціальної відповідальності реалізуються три основні етапи роботи з цими матрицями: 1) аналітичний та проблемно-

постановочний етап; 2) етап визначення основних напрямів комплексної стратегії, постановки завдань; 3) етап планування та організації практичної діяльності. Зміст цих етапів наведено на рис. 1.

Аналітичний та проблемно-постановочний етап передбачає оцінку поточного значення певного параметра, його динаміки та впливу (позитивного або негативного) на соціально відповідальну поведінку відповідного суб'єкта. Результатом заповнення матриць на цьому етапі є, зокрема, загальна картина стану основних чинників у розрізі кожного з ключових соціальних суб'єктів та впливу цих чинників на них*. Своєю чергою, на основі аналізу в кожній з клітин матриці формуються проблеми, пов'язані із станом певного чинника та його впливом на соціально відповідальну діяльність відповідного суб'єкта. Підсумком етапу є структурований перелік проблем, які необхідно вирішувати в ході розробки та реалізації стратегії (інакше кажучи – “проблемне поле” розробки стратегії).

Етап визначення основних напрямів комплексної стратегії та постановки завдань. На цьому етапі, виходячи з виявлених проблем, по кожному чиннику та суб'єкту формуються відповідні напрями та завдання, які повинні бути вирішені в рамках стратегії, визначаються форми і методи практичної діяльності, вирішуються питання взаємодії суб'єктів тощо.

Етап планування та реалізації практичної діяльності. На цьому етапі на основі сформульованих основних напрямів стратегії інституціоналізації розробляються конкретні дії, заходи з їх реалізації, вирішуються питання щодо суб'єктів, які мають їх реалізовувати, а також питання узгодженої взаємодії цих суб'єктів та ресурсного забезпечення їхньої діяльності (фінансового, кадрового, інформаційно-комунікативного тощо).

Наразі основна проблема реалізації аналітичного та проблемно-постановочного етапу полягає у тому, що на цей час бракує якісної достовірної інформації щодо стану та динаміки багатьох чинників – як загалом, так і відносно їх впливу на окремих суб'єктів. Водночас загальну оцінку ситуації можна зробити на основі вже наявних джерел інформації. Нами було здійснено такий аналіз, але, на жаль, вимоги до обсягу статті не дозволяють детально розкрити всі етапи реалізації матричного підходу до формування комплексної стратегії інституціоналізації соціальної відповідальності в українському суспільстві. Як основні джерела інформації, для аналізу ситуації та формулювання проблем було використано результати експертного опитування щодо діагностики стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні [5], дані соціологічного моніторингу українського суспільства [6], дані аналітичних звітів щодо стану корпоративної соціальної відповідальності та благодійництва в Україні [7–10], щодо стану та тенденцій розвитку громадянського суспільства [11, 12], а також окремі публікації щодо проблем формування соціальної відповідальності особистості [13].

Сформоване таким чином проблемне поле стратегії розвитку соціальної відповідальності, своєю чергою, стає основою для вирішення великого кола питань, пов'язаних із її розробкою та реалізацією. Основними серед них є такі:

1. Формування напрямів та завдань реалізації стратегії (кожний проблемний “вузол”, який локалізується на перетині відповідного суб'єкта та чинника, задає певний напрям або завдання стратегії; своєю чергою, повний перелік таких проблемних “вузлів” стає основою визначення переліку напрямів та завдань реалізації стратегії).

* За результатами цього аналізу, зокрема, виокремлюється перелік завдань щодо проведення додаткових досліджень тих чинників, стан та динаміка яких наразі досліджені недостатньо (що не дозволяє чітко усвідомлювати існуючі проблеми та формулювати завдання щодо їх вирішення).

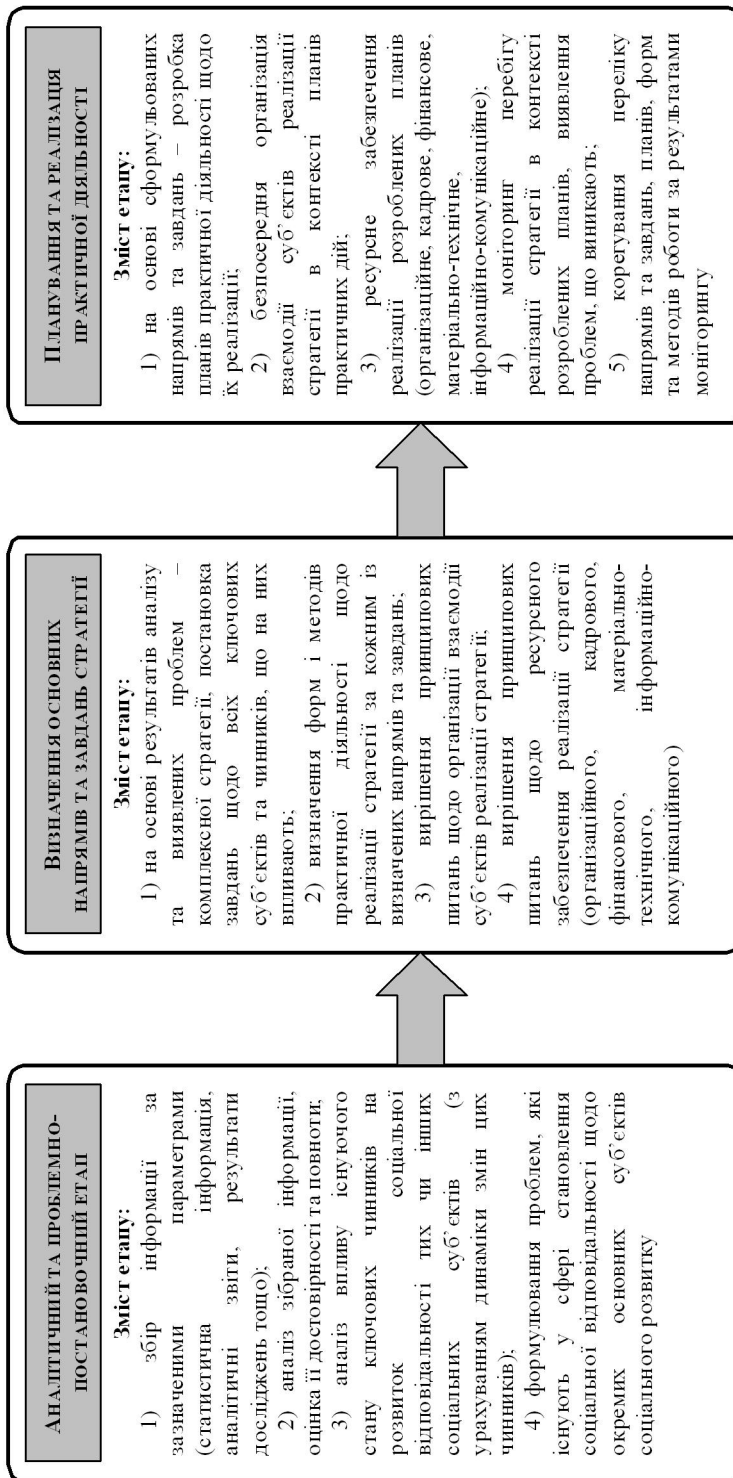

Рис. 1. Зміст основних етапів реалізації матричного підходу до формування комплексної стратегії інституціоналізації соціальної відповідальності в суспільстві

2. Забезпечення комплексності стратегії, що розробляється (проблемне поле стратегії включає в себе всіх основних суб'єктів та всі основні чинники, що впливають на соціальну відповідальність в суспільстві; це дає змогу забезпечити певну повноту стратегічного аналізу та планування та уникнути загрози, що якісь значущі суб'єкти або чинники будуть упущені).

Доцільно відзначити, що кожна група чинників утворює певну сферу реалізації стратегії, діяльність в якій повинна реалізовуватися у взаємодії всіх суб'єктів. У першому наближенні на основі аналізу можна виокремити такий структурований за групами чинників узагальнений перелік основних напрямів та завдань стратегії інституціоналізації соціальної відповідальності в українському суспільстві.

У сфері організаційно-управлінського забезпечення:

– розробка та впровадження механізмів активізації організаційного, кадрового, фінансового потенціалу ключових суб'єктів розвитку щодо становлення соціальної відповідальності в українському суспільстві, а також стимулювання взаємодії цих суб'єктів між собою з цих питань;

– формування механізмів стимулювання всіх суб'єктів соціального розвитку до розробки та реалізації програм та стратегій, соціальних інвестицій, спрямованих на розвиток соціальної відповідальності;

– створення інфраструктури, що підтримує взаємодію суб'єктів та сприяє розповсюдженню набутого позитивного досвіду (ресурсно-методичні центри, центри розвитку територіальних громад тощо). Розробка та впровадження механізмів ресурсного (організаційного, кадрового, фінансового тощо) забезпечення діяльності цієї інфраструктури;

– розробка та реалізація пілотних проектів щодо пошуку оптимальних форм та методів діяльності та взаємодії суб'єктів, зокрема шляхом адаптації передового закордонного досвіду.

У сфері нормативно-правового забезпечення:

– розробка та затвердження державної стратегії (або програми) інституціоналізації (становлення) соціальної відповідальності українського суспільства;

– удосконалення нормативно-правового забезпечення соціальної відповідальності суб'єктів соціального розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях (насамперед на основі більш чіткого та всеосяжного концептуального визначення принципів соціальної відповідальності та внаслідок розширення сфер діяльності суб'єктів, на які розповсюджується дія цих принципів);

– розробка та затвердження для різних суб'єктів (з урахуванням їхньої специфіки) типових внутрішніх нормативних документів, що фіксують принципи, правила, норми, завдання з розвитку соціальної відповідальності;

– удосконалення нормативно-правових основ створення дієвих та прозорих механізмів взаємодії суб'єктів соціального розвитку в контексті соціальної відповідальності. Реалізація пілотних проектів щодо апробації таких механізмів (зокрема щодо адаптації передового закордонного досвіду в цій сфері).

У сфері науково-методичного забезпечення:

– реалізація державного замовлення на проведення масштабних наукових досліджень процесів інституціоналізації соціальної відповідальності в Україні;

– удосконалення концептуальної та науково-методичної бази організації діяльності ключових суб'єктів соціального розвитку, спрямованої на інституціоналізацію соціальної відповідальності в суспільстві, зокрема, за такими напрямками:

- а) проведення соціологічних досліджень;
- б) проведення досліджень та реалізація пілотних проєктів, спрямованих на адаптацію передового світового досвіду в сфері становлення соціальної відповідальності різних суб'єктів;
 - реалізація пілотних проєктів, спрямованих на адаптацію до умов України прикладних методик вирішення соціальних проблем та організації взаємодії суб'єктів соціального розвитку на основі принципів соціальної відповідальності.

У сфері виховання та освіти:

- реалізація соціального замовлення на формування соціальної відповідальності майбутніх спеціалістів, розробка та впровадження відповідних спеціалізованих курсів у навчальних програмах ВНЗ, які їх готують;
- розробка та поетапне впровадження наскрізної системи заходів, спрямованих на виховання соціальної відповідальності особистості на всіх етапах її становлення – від ДНЗ, через школу і до ВНЗ включно. Залучення до процесів розробки та впровадження цих заходів представників науки, культури, освіти, соціально-відповідального бізнесу, громадських та релігійних організацій;

– включення питань щодо становлення соціальної відповідальності різних суб'єктів соціального розвитку в програми підготовки та підвищення кваліфікації їх співробітників.

У сфері становлення ціннісно-мотиваційних засад діяльності та взаємодії суб'єктів соціального розвитку:

– проведення широких досліджень реальних цінностей та мотивів поведінки різних суб'єктів соціального розвитку та ступеню їх відповідності принципам соціальної відповідальності (з урахуванням специфіки цих суб'єктів). Результати цих досліджень потрібні для реальної оцінки та перспектив створення ціннісно-мотиваційного підґрунтя соціальної відповідальності органів влади та їх співробітників, створення механізмів формування такого підґрунтя;

– розробка та впровадження механізмів активізації ціннісно-мотиваційного потенціалу становлення соціальної відповідальності різних суб'єктів соціального розвитку. Реалізація відповідних пілотних проєктів з метою апробації таких механізмів із подальшим поширенням набутого позитивного досвіду.

У сфері ресурсного (фінансового, кадрового, матеріально-технічного тощо) забезпечення:

– розробка та впровадження механізмів участі різних суб'єктів у ресурсному забезпеченні діяльності, спрямованої на формування соціальної відповідальності в суспільстві, зокрема – механізмів фінансового забезпечення цієї діяльності;

– розробка та впровадження механізмів кадрового забезпечення діяльності суб'єктів соціального розвитку щодо становлення соціальної відповідальності;

– створення механізмів залучення потенціалу індивідуальної добровольчої діяльності громадян, розвиток волонтерства.

У сфері інформаційно-комунікаційного забезпечення:

– розробка та реалізація за участі всіх суб'єктів інформаційно-просвітницьких програм національного та регіонального масштабу, спрямованих на розвиток соціальної відповідальності в суспільстві (зокрема, з метою підвищення поінформованості громадян про принципи соціальної відповідальності, розуміння ними цих принципів і готовності їм слідувати);

– організація інформаційного супроводження соціальних проєктів, що реалізуються, з метою забезпечення їх підтримки суспільством та залучення додаткових ресурсів до їх реалізації;

– створення механізмів “зворотного зв’язку” між суб’єктами соціального розвитку в контексті соціальної відповідальності (зокрема, щодо розробки та реалізації стратегії інституціоналізації соціальної відповідальності в українському суспільстві);

– створення за участі всіх суб’єктів необхідної інформаційно-комунікативної інфраструктури (зокрема, загальнодоступних баз даних та комунікативних “площадок” із соціальної відповідальності та соціально корисної діяльності суб’єктів соціального розвитку).

У сфері відродження традицій соціально відповідальної поведінки:

– дослідження національних традицій соціально відповідальної поведінки різних суб’єктів соціального розвитку (як тих традицій, що існують в історичному досвіді, так і сучасних) та можливостей їх реалізації в сучасних умовах;

– розробка та впровадження механізмів залучення потенціалу таких традицій (із урахуванням специфіки різних суб’єктів).

У сфері становлення базових соціальних характеристик суспільства (довіра, правова культура тощо):

– розробка та реалізація системи заходів, спрямованих на підвищення рівня взаємодовіри між суб’єктами соціального розвитку (бізнес, інститути громадянського суспільства, населення), з метою забезпечення ефективної комунікації та взаємодії, а також задля створення умов залучення ресурсів цих суб’єктів до розробки та реалізації стратегії інституціоналізації соціальної відповідальності;

– розробка та реалізація системи заходів, спрямованих на підвищення правової культури в суспільстві.

У сфері впровадження дієвих санкцій за порушення принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки та механізмів їх реалізації:

– завершення роботи над концептуальним визначенням та нормативно-правовим закріпленням принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки суб’єктів соціального розвитку (з урахуванням специфіки кожного з них) як необхідні умови розробки санкцій за їх порушення, зокрема:

а) проведення досліджень щодо впровадження адекватних, дієвих та прийнятних санкцій за порушення принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки різними соціальними суб’єктами (у формі пілотних проектів та соціальних експериментів);

б) розробка, нормативне закріплення та впровадження санкцій за порушення принципів, норм та правил соціально відповідальної поведінки основними суб’єктами та механізмів їх реалізації.

Практичне застосування запропонованого підходу до визначення напрямів комплексної стратегії інституціоналізації соціальної відповідальності вимагає подальших, детальніших досліджень щодо стану окремих чинників та їх впливу на суб’єктів розвитку. Окремим завданням є також розробка механізмів, форм та методів взаємодії основних суб’єктів соціального розвитку, за допомогою яких вони могли б співпрацювати на всіх етапах розробки та реалізації комплексної стратегії розвитку соціальної відповідальності.

Водночас, на нашу думку, саме такий підхід, за умови його повної та послідовної реалізації, дасть змогу забезпечити комплексність діяльності щодо інституціоналізації такого складного та багатоаспектного явища, яким є соціальна відповідальність суспільства, та досягти сталого системного результату у цьому напрямку.

Література

1. Дейч М. Є. Теоретико-методологічні підходи до застосування соціальної відповідальності при формуванні умов сталого розвитку / М. Є. Дейч // Вісник Донецького національного університету [Текст] : Спецвипуск. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — С. 61—67. — (Серія В: Економіка і право).
2. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки) [Текст] : монографія / О. Ф. Новікова, М. Є. Дейч, О. В. Панькова [та ін.] ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк : [б. в.], 2013. — 296 с.
3. Там само. — С. 201.
4. Там само. — С. 24, 25.
5. Там само. — 296 с.
6. Українське суспільство 1992 – 2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг [Текст] / за ред. д. е. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. — К. : Інститут соціології НАН України, 2013. — 566 с.
7. Зелена книга української благодійності – 2013 [Текст] / Асоціація благодійників України, ІАЦ “Громадський простір”. — К. : [б. в.], 2014. — 42 с.
8. Зінченко А. Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005 – 2010: стан та перспективи розвитку [Текст] / Зінченко А. Г., Саприкіна М. А. — К. : Фарбований лист, 2010. — 56 с.
9. Система представництва інтересів соціальних груп в Україні: інституціалізація механізмів [Електронний ресурс] : аналіт. доп. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/sys_predstav-5cdc3.pdf.
10. World Giving Index 2013. A global view of giving trends. [Electronic resource]. — Access mode : https://www.cafonline.org/PDF/WorldGivingIndex2013_1374AWEB.pdf.
11. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні [Текст] : аналіт. доп. / А. В. Єрмолаєв, Д. М. Горєлов, О. А. Корнієвський [та ін.]. — К. : НІСД, 2012. — 48 с.
12. Требін М. П. Сучасний стан громадянського суспільства в Україні: проблеми і перспективи / М. П. Требін // Український соціум [Текст]. — 2013. — № 4 (47). — С. 161—174.
13. Колот А. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади / А. Колот // Україна: аспекти праці [Текст]. — 2011. — № 3. — С. 3—9.

M. Deich

DEVELOPMENT OF A COMPLEX STRATEGY FOR INSTITUTIONALIZING SOCIAL RESPONSIBILITY IN SOCIETY: MATRIX APPROACH

The article considers the problems and perspectives on the development and implementation of an integrated strategy for institutionalizing social responsibility in society. An attempt is made to combine methodological possibilities of the matrix approach to the analysis and planning of activity with a problem field of formation of socially responsible behavior of subjects of social development. A complex approach to the development and implementation of programs and strategies to achieve social responsibility in society is proposed.

Key words: subjects of social development, social responsibility, institutionalization, strategy, matrix approach.